

KARAMANLI TÜRKÇESİNDE AD DURUM EKLERİ

Pelin EKŞİ*

ÖZET

Karamanlılar yoğun olarak Karaman, Konya, Kayseri ve civarında yaşamış Ortodoks Hristiyan Türklerdir. 1926'daki nüfus mübadelesinde Yunanistan'a göç ettirilmişlerdir. Karamanlı Türkleri zengin bir yazılı edebiyata sahiptirler. Bu eserler Türkçedir ve Yunan alfabesiyle yazılmıştır. Bu çalışmada Karamanlı Türkçesindeki ad durum ekleri tarihsel gelişimleri çerçevesinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, Karamanlı Türkçesi, ad durum ekleri.

ABSTRACT

The Case Suffixes in Caramanian Language

Caramanians who lived particularly in the inner part of Anatolia, in Karaman, Konya and Kayseri (Cappadocia) were Orthodox Christian Turks. They were sent to Greece according to the population exchange agreement signed between Turkey and Greece in 1923. Caramanians have a rich history of written literature. These publications were Turkish and written in Greek alphabet. In this paper, the case suffixes in Caramanian Turkish will be handled under light of their historical developments.

Key Words: Turkish language, Caramanian Turkish, case suffixes.

---

* Öğr. Gör, Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı.

1. GİRİŞ

Karamanlılar Anadolu' da yaşayan, Türkçe konuşan Ortodoks Hristiyanlardı. “Karamanlı” ifadesini ilk kullanan 1553-1555 yıllarında İstanbul ve Anadolu'da seyahat eden Hans Dernschwam'dır. Karamanlılar yoğun olarak “Anadolu'nun takriben Trabzon- Fırat-Toros- Silifke hattından batıya düşen kısmında, bilhassa Kayseri, Nevşehir, Niğde, Konya bölgesinde, Karadeniz'in sahil mıntkasında, İstanbul'da ve başka yerlerde dağınık olarak oturmakta idi.” (Eckmann,1950: 165)

Karamanlıların kökeni hakkında iki görüş ileri sürülmüştür ve bunlardan ikincisi daha fazla kabul görmüştür. 1. Karamanlılar Türkleşmiş Rumlardır. 2. Selçuklular zamanında Bizans ordusunda görev alan ve zamanla Hristiyanlığı benimseyen Türklerin torunlarıdır. (Anzerlioğlu, 2009)

1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Türk-Yunan Ahali Mübadelesine ilişkin Sözleşme ve Protokol gereği İstanbul dışında yaşayan diğer Ortodoks Hristiyanlar gibi Karamanlı Türkleri de Yunanistan'a gönderilmişlerdir. (Anzerlioğlu, 2009)

İlk örneğini 16. asırda gördüğümüz Karamanlı Edebiyatı, Yunan alfabesiyle yazılan Türkçe eserlerden oluşan zengin bir kütüphaneye sahiptir. Karamanlı Türkçesi ile yazılıp basılan son kitap 1936 yılında Kıbrıs'ta yayımlanmış bir dua kitabıdır. (Balta, 1987, 148)

Bu çalışma, Karamanlı Türkçesindeki durum eklerini genel Türkçedeki tarihi gelişimleri çerçevesinde ele almak üzere hazırlanmıştır. Ad durum eklerinin ses ve biçim özellikleri art süremliler olarak değerlendirilmiştir. Asli işlevleri hakkında kısaca bilgi verilmiş; asli görevleri dışındaki kullanımlar ayrı bir makale konusu olarak bu çalışmanın dışında bırakılmıştır. İncelemede sunulan örnekler 3 eserden toplanmıştır. Bunlar *Hazreti Musı Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*¹, *Hikaye-yi Aşık Garib*², *Hikaye-yi Köroğlu*³'dur.

---

¹ *Hazreti Musı Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*, ki Yunaniceden Açık Türkçeye Tercüme Olunup, Atina, A. Aggeli'din tabhanesinde basılmıştır, 1839. Makalede “M” kısaltması ile gösterilmiştir.

² *Hikaye-yi Aşık Garip*, Türkileri ile beraber münahhiren Ermeniceden lisan-ı Rumiye bu defa tahsis ilen basılmıştır, İstanbul'da 1872. Makalede “G.” kısaltması ile gösterilmiştir.

³ *Hikaye-yi Köroğlu*, muahhiren Ermenciden Lisan-ı Rumiye ile yazılarak bu defa tahsis ilan basılmıştır, Asitane 1879. Makalede “K.” kısaltması ile gösterilmiştir.

2. KARAMANLI TÜRKÇESİNDE AD DURUM EKLERİ

İsimler söz öbekleri ve cümle içinde diğer sözcüklerle ilişki içinde olurlar. İsimlerin diğer sözcüklerle kurdukları bu temas, onların çeşitli biçimlerde görünmesine yol açar. İşte söz öbeklerinde ve cümlelerde isimlerin ve isim soylu sözcüklerin hangi görevde bulunacağını, öteki öğelere nasıl bağlanacağını gösteren “durum” kavramı, isimlerin “*biçim açısından değişimi ve çekimi biçiminde belirir.*” (Aksan, 1995: 252)

Durum ekleri, Türkçenin tarihi ve çağdaş lehçelerinde ses, biçim ve işlev açısından özel birtakım kullanışlar gösterebilmektedir. Durum eklerinin bir yaza dilinde tespiti bu açıdan önemlidir.

Ad durumları ve Karamanlı Türkçesindeki kullanımları aşağıda gösterilmiştir.

2.1. Yalın Durum (Nominatif)

Herhangi bir ek almamış isimlerdir. İsmi başka bir isme veya fiile ekle bağlı olmayan teklik, çokluk ve iyelik biçimleri onun yalın durumudur.

Zamir, sıfat ve zarf olurlar.

Cümlede özne görevinde bulunurlar.

Bolu begleri ben Köroğlu değilim (K, 18)

Sen taze civansın (K, 25)

Cümlede nesne görevinde de bulunabilirler:

Bunlara biraz altun verelim. (K, 20)

Ayrıca tamlama gruplarında veya bu yolla meydana getirilmiş bileşik sözcüklerde durum eki almamış tamlanan sözcük de yalın durumda kabul edilir.

Bezirganbaşı dedi. (K, 20)

Bezirganbaşına kervan halkı dediler. (K, 20)

İyelik ekli sözcüklerin yalın durumu genellikle başka durum eklerinin görevinde bulunur.

2.2. Belirtme Durumu (Yükleme Hali, Akkuzatif)

İsmi geçişli fiile bağlayan durum ekidir. Fiilin ifade ettiği hareketten etkilenen ismi gösterir.

Eski Türkçede iyelik eksiz kök ve gövdelerden sonra + (X)g, iyelik ekli kök ve gövdelerden sonra +(I)n, nadiren zamirlerden sonra +nI biçiminde görülen (Erdal, 2004: 170; Tekin, 2000: 108) belirtme durumu Karamanlı Türkçesinde, Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesinde görüldüğü gibi. +(y)I biçimindedir. (Gülsevin, 1997: 31) Eklendiği gövdenin son hecesindeki ünlüye bağlı olarak yuvarlak vokalli de görünür. Ancak ünlü

uyumuna her zaman uymaz. Ayrıca imla birliğinin olmaması nedeniyle ünlü ile biten sözcüklerden sonra yardımcı ses olmaksızın yazıldığı da görülebilmektedir:

Eski *nakliyetleri* eyi bilenler (K, 1), *avlu*yu dolaştı (K, 5), a kız *seni* şeker-ilen beslerim (K, 14), Benli *Hanum*'ı (K, 25), *onları* Mısırlıların elinden kurtarıp da (M, 5), bu *beyitleri* söyledi (G, 20)

Eski Türkçede zamirlerden sonra görülen +nI biçimi Karamanlı Türkçesinde de karşımıza çıkar:

Köroğlu *bunu* işitip (K, 6),

Belirtme durumunun bir yerde özel isimden sonra +nI biçiminde de yazıldığı tespit edilmiştir.

Kenan'ı (K, 8)

3. şahıs iyelik ekinden sonra araya zamir n'si girer ve ek +nI biçiminde yazılır.

ne *edeceğini* bilmeyip (K, 28), *başlarını* eğip (M, 7), *ismini* beyan eyle (G, 33)

Eski Türkçede III. Şahıs iyelik eklerinden sonra kullanılan belirtme eki +n da çok nadir olmakla birlikte metinlerde geçmektedir:

Demir künlük ile *başın* ezerim (K, 13)

...*yüzün* örtmeye başladı (K, 14)

... kızın pederinin elini öptü ve *kızın* nikahla istedi (K, 30-31)

Bugünkü Türkçede görülen bazı fiillerin hem yalın durumdaki hem belirtme durumundaki isimlerle kullanılması Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinde de görülen bir durumdur. Özellikle Eski Anadolu Türkçesinde iyelik eki almış isimlerin de belirtme durumu eki olmaksızın belirli nesne görevinde bulunduğu görülebilmektedir (Gülsevin, 1997, 34). İncelediğim metinlerde az da olsa bu tür örnekler mevcuttur.

Efendim *koyun* getirdim. (K, 6)

Köroğlu *koyunlar* aldığı gibi (K, 7)

...bir de Köroğlu *Ayıvaz* gördüğü gibi akli başından gitti (K, 7)

2.3. Yönelme Durumu (Yaklaşma Hali, Datif)

Adla gösterilen nesneye, varlığa bir yönelme gösterir (Aksan, 1995: 253). Eski Türkçede yönelme durumu +kA eki ile kurulurdu (Erdal, 2004: 171-172; Tekin, 2000: 111). Karamanlı Türkçesinde, Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinde olduğu gibi +(y)A biçiminde görülür.

(K, 30), kendime (K, 33), Musı'e (M, 2), bize (K, 22)

3. Tekil şahıs iyelik ekinden sonra araya zamir n'si gelmek suretiyle +nA biçiminde kurulur.

Paşa kapusına (K, 8), atına (K, 8), eline (G, 4)

Zaman zaman zamir n'sinin ve yardımcı sesin yazılmadığı da olur. Bazı örneklerde ünlü uyumuna girmediği tespit edilmiştir.

bezirgan başia (K, 21), Musı'e (M, 2), bağçee (G, 16)

2.4. Bulunma Durumu (Kalma Hali, Lokatif)

Eski Türkçede +dA biçiminde görülen ve ayrılma durumunu da kapsayan bulunma durumu Anadolu'da gelişen yazı dillerinde ve dolayısıyla Karamanlı Türkçesinde de +DA olarak görülür (Erdal 2004: 172; Tekin, 2000: 114). Ünlü ve ünsüz uyumlarına uymadığı pek çok örnek tespit edilmiştir. Bunda imla birliğinin kurulmamış olmasının da payı olsa gerektir. Fiilin yerini veya zamanını gösterir.

tenhalerde (K, 21), pencerede (K, 26), rüyada (K, 27), azizlikde (M, 13), önünde (G, 4), burada (G, 16), gurbetde (G, 39)

3. şahıs iyelik eklerinden sonra zamir n'si ile birlikte yazılır: +nDA rüyasında (K, 22), kolunda (K, 25), huzurunda (M, 7)

Bir çekim eki olmasına rağmen yapım eki görevi de üstlenebilir. Zaman bildiren isimlere ve zaman eki bildiren isimlerle kurulan tamlamalarda tamlanana eklenerek zaman zarfı yapar.

günün birinde (G, 4)

Bulunma durumunun eklendiği isim ve ortaçlar, -(y)IncA, -dIGI zaman anlamını taşır.

“İsrail ogullarının cemi yolculuklarının *sarfında* bir şavklı bulud gece ve gündüz onun yanında durur-udu.” (M, 20)

2.5. Ayrılma Durumu (Çıkma Hali, Ablatif)

Bu ek, adla gösterilen nesneden çıkma, ayrılma, uzaklaşma ifade eder. Bunun yanı sıra bir nesnenin yapıldığı maddeye işaret eder; fiile sebep olan şey veya kişiyi belirtir; neden gösterir; iki nesne veya kavram arasında karşılaştırma ilgisi kurar; bir bütünden alınmış bir kısmı ifade eder (Aksan, 1995: 253; Gülsevin, 1997: 58-62). Ayrılma durumunun müstakil bir ekle kuruluşuna ilk olarak Uygur metinlerinde rastlıyoruz. Uygur metinlerinde +dIn olarak geçen bu ek, Maniheizt metinlerde +dAn olarak da gözükmektedir (Erdal 2004: 174). Eski Anadolu Türkçesinde de +dAn biçimi görülür. Karamanlı Türkçesinde ayrılma durumu eki +DAn'dır. Ünlü ve ünsüz uyumlarına her zaman uymaz. 3. şahıs iyelik eklerinden sonra araya zamir n'si girer; ek +nDAn biçimini alır:

hendekten (K, 10), buradan (K, 11), Köroglu'ndan (K 11), bahçesinden (K, 15), rüyamdan (K, 27), Sina dağından (M, 19), o sebepten (M 1), ağır yüklerinden belleri bükülmüş-üdü (M, 3), çekiç şamatasından eşitmedi (G, 5), evvelki günden (G, 4), kavmin şeyhlerinden yetmişini (M, 23), Neşat denilen sudan birkaç şişe (G,3)

Ayrılma durumu eki eklendiği isim ve sıfatlardan zarf yapabilir:

“500 atlı ile *uzaktan* gelior” (K, 10), “yer *gayetten* eyidir” (M, 25)

Ayrılma durumundaki sözcüklerin üzerine “sonra” edatı gelince, cümlede zaman zarfı olarak yer alırlar.

günlerden bir gün (K, 4), bir *zemandan* sonra (K, 7), birkaç *yıldan* sonra (M, 4), padişahın *vefatından* sonra (M, 4), az *zemandan* sonra (M, 27)

Günümüz Türkçesinde “sonra” edatıyla öbek oluşturan zaman bildiren sözcüklere ayrılma durumu eki ulanmaz: “birkaç yıl sonra”

Eski Anadolu Türkçesinde ise “sonra” edatı daima +dAn ile kullanılmaktadır. (Gülsevin, 1997: 64) Karamanlı Türkçesinde de bu kullanımın sürdürüldüğü görülmektedir.

Ayrılma durumunun edatlarla kullanımı için diğer örnekler:

on dört biğden ziyade (M, 26), sonradan (M, 26), öteden berü (G 2), oradan beri (G,3), nereden (G, 23)

Ayrılma durum eki almış O veya ol zamiri sonra sözcüğüyle birlikte zarf öbeği oluşturur:

ondan sonra (K, 5), (M, 6); anden sonra (M, 7)

Ayrılma durumunun fiilimsilerle kullanımı:

“kule tamam *olduktan* sonra” (K, 5), “Tanrı müsafiri *olduktan* sonra” (K, 14), “ve onlar ceñge *başladıktan* sonra” (M, 14), “kırk gün *dolaştıktan* sonra” (M, 24) “ol adamı *taşladıktan* sonra” (M, 26), söz tamam olduktan sonra (G, 22), işbu Erzurum’un methi tamam *olduktan* sonra (G, 22)

2.6. Eşitlik Durumu (Ekvatif)

Eski Türkçeden beri +çA olan bu ek, ismin eşitlik, benzerlik, gibilik durumunu ifade eder. Eşitlik durumundaki isimler zarf görevinde bulunur.(Erdal, 2004: 177; Tekin 2000: 117, Korkmaz, 1959; Şahin, 2003)

nice (K, 6), (M, 27), (G, 17), eyice (K, 31), ardınca (M, 2), beraberince (M, 5), böylece (M, 14), öñlerince (M, 18)

Bünyesinde eşitlik eki barındıran özel isimlere bir örnek:

Akçe Kız (G, 20)

-dİk ortaç eki üzerine gelir ve ulaç oluşturur:

“Musi dova ederek ellerini göge *kaldırdıkca* İsrail oğulları galip olurlar-ıdı.” (M, 14)

2.7. Araç Durumu (Vasıta Hali, İ Instrumental)

Eylemin hangi araçla, kiminle, nasıl, hangi şartlarda ve ne zaman işlendiğini gösterir. Eski Türkçede araç durumu +(I)n eki ile kurulur. (Tekin, 2000: 117) Ancak bu ek, bugün sadece bazı sözcüklerde yaşamaktadır: *yazın, öğlen, yayan*. Ayrıca ikilemeler ve *-mAk* ad fiil (masdar) eki üstüne +sIz eki alarak cümlede ulaş görevi üstlenen sözcüklerde de bu eke rastlamak mümkündür: *için için, görmeksizin, bakmaksızın*. Bağlaç görevinde de bulunur.

Eski Anadolu Türkçesinde de asıl vasıta hali eki +n olarak görülmektedir. Ancak bu ekin yanı sıra, +(I)IA, eki ve “birle”, “ile” biçimleri de kullanılmıştır. Bazı araştırmacılar “ile” edatının ekleşmiş biçimi olan +(I)IA / y(I)IA dışında bir +IA ekinin de olduğunu düşünmektedirler. (Gülsevin, 1997: 68) Osmanlı Türkçesinde “+n” eki kullanımdan düşüncü, onun yerini “ile” edatı almıştır. Türkiye Türkçesinde “ile” son çekim edatı ve onun ekleşmiş biçimi +IA araç durum eki olarak kullanılmaktadır.

Karamanlı Türkçesinde de araç durumu “ile” veya +IA ile kurulur. Ünlülerden sonra yardımcı ses /y/ bazen kullanılır, bazen kullanılmaz.

“ile” birçok yerde ardından geldiği sözcükle birleşik yazılmıştır.

“kızı pederinden *helalıyla* istedi” (K, 6), “usül(ü)yle kulagina dedi” (K, 7), “dürbün *ile* bakayım” (K, 19), “kimin *ile* görüşürdü.” (K, 28), “kimler geldi sonra *onlarla* ceňg itmege” (M, 15)

2.8. İlgı Durumu (Tamlama Hali, Genitif)

İlgı eki, bir ismi diğer isme bağlar. Bu yönüyle isimlerle fiiller arasında ilgı kuran diğer durum eklerinden ayrılır.

Orhon Türkçesinde ilgı durumu eki ünsüzlerden sonra +Ing, ünlülerden sonra +nIng biçimindedir. Eski Uygurcada ise -Xŋ, -nXŋ biçimlerinde görülmektedir. (Tekin 1996, Tekin, 2000: 107)

Eski Anadolu Türkçesinde ilgı durumu eki daima yuvarlak ünlüdür. Buna göre ilgı durumu 1. teklik ve çokluk şahıs zamirlerinde –Um, ünsüz ile biten sözcüklerden sonra –Uŋ, ünlü ile biten sözcüklerden sonra –nUŋ biçimindedir. (Gülsevin, 1997: 25) Ek, Osmanlı Türkçesinde düz ünlüdür.

Karamanlı Türkçesinde ise ilgı eki +In ve +(n)In biçiminde görülür. 1. Kişi teklik ve çokluk kişi zamirlerinde ilgı durumu eki +Im’dır.

bizim ahırın (K, 4), *atın* üzerine (K, 8), *Ayıvaz’ın* entarisi (K, 8), *ustanın* canı sıkılıp (K, 12), *benim* işim (K, 32), Nil *ırmagının* canibi (M, 2), *Musi’nin* ziyaretine (M, 15), *Hızır’ın* verdiği taşı (G, 19), vardır *erenlerin* onda duası (G, 22)

3. SONUÇ

Bu makalede, Anadolu'da Ortodoks Hristiyanlık inancını benimseyen Karamanlı Türklerinin konuştuğu ve Grek alfabesiyle yazıya geçirdiği Karamanlı Türkçesindeki durum ekleri ele alınmıştır. Durum ekleri isimlerin fiillerle ilişkilerini düzenleyen ve sözdizimsel açıdan işlevlerini tayin eden eklerdir. Türkçenin farklı dönemlerinde ses, biçim ve işlev açısından farklılar gösteren bu eklerin bir lehçedeki görünümü, o lehçenin genel Türkçedeki yerini tayin etmede önemli bir unsurdur. Bu açıdan bakınca Karamanlı Türkçesindeki durum ekleri Anadolu'da gelişen Oğuz grubuna bağlı diğer yazı dilleri Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesindeki karşılıklarıyla sadece ufak tefek ayrımlar göstermektedir. Bu da Karamanlı Türkçesini Oğuz grubu içinde değerlendirmemiz gerektiğini gösteren bir özelliktir.

4. KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan (1995). *Her Yönüyle Dil – Ana Çizgileriyle Dilbilim*. TDK Yay. Ankara.
- Anzerlioğlu, Yonca (2003). *Karamanlı Ortodoks Türkler*. Phoenix Yayınevi.
- Balta, Evangelia. (1997). *Karamanlidika: Additions (1584-1900), Bibliographie Analytique*. Athen.
- Eckmann Janos, (1950). “Anadolu'da Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar I, Phonetica”. DTCFD. Ankara Üniversitesi Yayınları, C.VIII. s.165-200.
- 1992). “Karamanlı Edebiyatı”. *Türk Dünyası Edebiyatı I*. Haz. H. Açıkgöz., s. 20-38.
- Erdal, Marcel. (2004) *A Grammar of Old Turkic*. Brill. Leiden-Boston.
- Gülsevin, Güner. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. TDK Yay. Ankara.
- Hazreti Musı Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*. Atina,1839
- Hikaye-yi Aşık Garip*. İstanbul 1872.
- Hikaye-yi Köroglu*. Asitane 1879.
- Korkmaz, Zeynep (1958). “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme. TDAY (Belleten)-1958. 41-68.
- Şahin, Hatice (2003). *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yay. Ankara.
- Tekin, T. (1996). “On the origin of the Turkic Genitive Suffix”, *Symbolae Turcologicae. Studies in Honour of Lars Johanson*. Swedish Research Institute in İstanbul, 6, Uppsala.
- (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*. İstanbul.